

Legismus (法家 fǎjiā)

Shang Yang 商鞅 (390 – 338 př. n. l.)

Shang jun shu 商君書 – „Kniha pána ze Shangu“

Shen Buhai 申不害 (? – 337 př. n. l.)

Shenzi 申子 (torzo)

Shen Dao 慎到 (konec 4. stol.)

Shenzi 慎子 (torzo)

Han Fei 韓非 (asi 280–233 př. n. l.)

Han Feizi 韓非子

Zápisy historika (Shiji):

Han Fei pozoroval proměny úspěchů a proher v minulosti a na základě toho sestavil knihy Osamělé rozhořčení, Patero červotočů, Vnitřní a Vnější skladiště, Les výkladů či Nesnáze s přesvědčováním, čítající více než sto tisíc slov. Kdosi donesl jeho spisy do státu Qin. Když qinský král spatřil Osamělé rozhořčení a Patero červotočů, pravil: „Ach! Kdybych se s tím člověkem mohl setkat a sprátelit se s ním, nelitoval bych, ani kdybych měl umřít.“ „To jsou knihy, které vytvořil Han Fei,“ řekl mu Li Si. Qin následně spěšným útokem napadlo Han. Hanský král sice zprvu pro Han Feie nenašel uplatnění, když se však dostal do nouze, pověřil jej poselstvím v Qin. Král Qinů si jej olíbil, ale nepřijal jej však zatím do svých služeb. Li Si a Yao Gu se mu snažili uškodit a očernili ho: „Fei je hanský princ. Chce-li nyní spojit lenní knížectví, dělá to v konečném důsledku kvůli Han, a nikoli v zájmu Qin. Taková je lidská přirozenost. Když jeho služeb jeho Veličenstvo nevyužije, a nechá jej vrátit se zpět poté, co ho tady dlouho zadržovalo, řekneme si tím sami o potíže. Bude nejlepší, když ho necháte popravit pro porušení zákona.“ Qinský král jim dal zapravdu a předal Feie pochopům, aby vykonali trest. Li Si mu poslal jed, aby mohl spáchat sebevraždu. Han Fei chtěl vše osobně vysvětlit, leč nedomohl se slyšení. Qinský král svého rozhodnutí začal litovat a poslal pro něho, aby byl propuštěn, jenže Fei už byl mrtvý.

→ reformátoři období Válčících států, vznik centralizovaných byrokraticky spravovaných útvarů, potlačení tradičních struktur (zejména tradiční aristokracie a zvykového práva):

Li Kui 李悝 ve státě Wei (po r. 450 př. n. l.)

Wu Qi 吳起 v Chu (po r. 385)

Zou Ji 鄒忌 v Qi (po r. 356)

Shang Yang 商鞅 v Qin (po r. 356)

Shen Buhai 申不害 v Han (po r. 355)

Reformy v nejhrubších rysech všude stejné:

- ustavení psaných zákoníků a nadřazení legálního principu nad aristokratické zvykové právo a lenní vazby vůbec
- sestavení soupisů obyvatelstva se záznamy o vlastnictví
- rozšíření branné povinnosti na neprivilegované vrstvy obyvatelstva
- všeobecné zdanění

Specificky legistická opatření uvedená do praxe ve státě Qin:

- odměny a tresty
- systém vzájemného ručení

→ tři pilíře legismu: zákony (法 fǎ) – Shang Yang; techniky vládnutí (術 shù) – Shen Buhai; strategická výhoda, postavení (勢 shì) – Shen Dao

→ zákony (trestní právo) 法 fǎ

Zápisy o obřadech (Liji):

Obřady nesešupují k obyčejným lidem a tresty nedosáhnou k vysokým hodnostářům.

Kniha pána ze Šangu (Shang jun shu):

Sjednotit tresty znamená, že neexistuje rozdílného přístupu k lidem různého postavení. Každý, ať ministr či generál, hodnostář či prostý člověk, pokud neuposlechne králova rozkazu, přestoupí státní zákazy či poruší pravidla, nechť je bez milosti odsouzen k trestu smrti. Trest nesmí být zmírněn ani tomu, kdo dříve, než se provinil, se vyznamenal zásluhami, zákon nesmí být změněn ani kvůli tomu, kdo před tím, než se dopustil prohřešku, vykonal dobrý skutek. I věrný poddaný či oddaný syn, pokud se proviní, musí být souzen podle svého skutku. I úředník dbalý zákonů a svých povinností, pokud nevykoná králův rozkaz, nechť je bez milosti odsouzen k trestu smrti a s ním i jeho příbuzní do třetího kolene.

Han Feizi:

Techniky vládnutí spočívají v tom, udělovat úřady podle nadání, sledovat označení (名 míng) a vyžadovat odpovídající výkony (刑/形 xíng), v rukou svírat rukojeť života a smrti a prověřovat schopnosti úředníků. O tom tedy rozhoduje panovník.

Podstatou zákonů je, že úředníci se řídí podle následujícího: na úřadech zveřejňují rozhodnutí a nařízení, do lidských srdcí vštěpují nevyhnutelnost trestů, odměny dávají jen těm, kdo úzkostlivě dodržují zákony, a trestají ty, kdo se proviní proti rozkazům. To tedy spravují úředníci.

- zákon je veřejně znám a platí pro všechny stejně
- stanovení trestů a odměn hlavním, ne-li výlučným obsahem zákona
- úlohou panovníka je pouze dohlížet na fungování systému, jehož základním pilířem zákony jsou, a kontrolovat své podřízené

→dvě rukojeti (二柄 èr bǐng): odměny (賞 shǎng) a tresty (罰 fá)

Han Feizi:

Jediné, čím osvícený panovník ovládá své služebníky, jsou dvě rukojeti – toť vše. Tyto dvě rukojeti jsou tresty a laskavost. Co to znamená tresty a laskavost? Tresty se myslí veřejné popravy, laskavostí se myslí veřejné udílení odměn. Ti, kteří jsou poddanými, mají strach z trestů a v odměnách vidí zisk, proto když sám vládce využije postihů a odměn, poddaní mají strach z jeho autority a sledují od něho plynoucí zisk. U současných proradných ministrů je tomu však jinak. Pokud jde o ty, které oni nesnáší, jsou schopni vymoci si na panovníkovi, aby je obvinil, pokud jde o ty, jež oni mají v oblibě, jsou s to vymoci si na panovníkovi, aby je odměnil. Jestliže si tedy panovník nezajistí, aby strach z trestů a lákadlo odměn vycházely od něho samotného, nýbrž je uděluje na základě toho, co mu řeknou ministři, budou se lidé celé země bát jeho ministrů, zatímco panovníka budou brát na lehkou váhu, půjdou za jeho ministry a panovníka opustí. To je nebezpečí, které pramení ze ztráty kontroly nad tresty a odměnami.

→ techniky vládnutí (術 shù)

- na rozdíl od zákonů mají být techniky skrývány, jedná se o soubor soukromých prostředků panovníka k tomu, aby se pojistil proti proradným podřízeným, kteří baží po jeho trůnu; obecně vzato slouží k tomu, aby uměnšily vliv individuálních zájmů a subjektivních vlivů na chod práva

Han Feizi:

Techniky vládnutí spočívají v tom, udělovat úřady podle nadání, sledovat označení (名 míng) a vyžadovat odpovídající výkony (刑/形 xíng), v rukou svírat rukojeť života a smrti a prověřovat schopnosti ministrů.

Han Feizi:

*Dao je počátkem všech věcí, měřítkem toho, co je správné a co chybné. Proto prozíravý vládce sleduje počátek, a tak poznává původ všech věcí, a drží se základních principů, čímž poznává zárodky dobrého a zkaženého. Proto vyčkává prázdný a nečinný a ponechává slova, aby se sama pojmenovala, a ponechává záležitosti, aby se samy ustálily. Je-li prázdný, dobře rozumí skutečnému stavu věcí, je-li nečinný, stává se vzorem pro to, co je v pohybu. **Ten, kdo veřejně hovoří (言 yán), sám vytváří jména (名 míng), ten, kdo vykonává úkoly (事 shì), sám vytváří skutečnost (實 shí).** Když jsou jména a skutečnost v souladu, pak vládce do ničeho nezasahuje (無為 wúwéi) a ponechává věcem přirozený vývoj. A tak se říká: Nechť panovník nevyjevuje své tužby. Vyjeví-li je, ministři se podle toho budou přibrušovat. Nechť panovník nevyjevuje své úmysly. Vyjeví-li je, ministři podle toho změní své vyjadřování. Proto říkám: Odstraň své záliby a nelibosti, a ministři projeví své skutečné smýšlení. Ať odloží dovednost a chytrost, a ministři budou přirozeně ostražití.*

Han Feizi:

Moc si nepřeje být viděna, je nenápadná a nekoná (wuwei). Konkrétní úkoly jsou rozděleny na všechny strany, zatímco klíč ke všemu zůstává ve středu. Světec pevně drží klíč, zatímco ze všech stran přicházejí vykonat práci. Prázdný, vyčkává, a ostatní pro něj pracují. [...] Neboť pro každou věc je vhodné něco jiného, každá surovina má své uplatnění. Pakliže vše je na svém místě, vládce nemusí konat (wuwei): Nechává kohouta hlídat noc a kočku posílá chytat myši. Pakliže využívá rozmanité schopnosti každého jednotlivce, vládce nemusí sám nic konat. Naopak když se vládce něčím sám zabývá, pak není dílo vykonáno, jak má být.

→skutečnost a pojmenování (刑名/ 形名 xíngmíng)

- základní „technika vládnutí“, přesněji „výkon funkce (刑/ 形 xíng = „tvar“) a její nominální prezentace“ (名 míng = „jméno“).

- související dvojice:

veřejné prohlášení, závazek (言 yán) => přidělený úkol (事 shì)

jména (名 míng) a skutečnost (實 shí)

Han Feizi:

Chce-li vládce zamezit nepravostem, prověřuje, zda odpovídá pojmenování skutečnosti a zda se slova neliší od činů. Ti, kteří jsou podřízenými, předkládají své návrhy, panovník jim na jejich základě přiděluje úkoly a soustředí se na to, aby na základě úkolů poměřoval jejich výkony. Pokud výkon odpovídá úkolu a úkol odpovídá slovům, dostanou odměnu. Pokud výkon neodpovídá úkolu nebo úkol neodpovídá slovům, jsou potrestáni. Proto jsou podřízení trestáni, když jsou jejich řeči velkolepé a výkony malé. Není to trest za malý výkon, je to trest za to, že výkon neodpovídá řečem. Potrestání jsou podřízení i v tom případě, kdy jsou jejich prohlášení skromná, ale výkony velké. Není to tím, že by panovník neměl radost z velkých výkonů, je to kvůli tomu, že považuje škodlivý vliv řeči neodpovídajících skutečnosti za závažnější, než je dosažení velkých úspěchů. Proto je trestá.

Kdysi se vévoda Zhao z Han opil a usnul. Opatrovník čapky viděl, že je mu zima, a tak přikryl svého pána šaty. Když se vévoda probudil, byl potěšen a ptal se rádců po levici a po pravici: „Kdo byl ten, kdo na mě dal šaty?“ „Opatrovník čapky,“ odpověděli mu. Načež panovník potrestal jako opatrovníka čapky, tak opatrovníka šatů. Opatrovníka šatů za to, že zanedbal svou povinnost, opatrovníka čapky pak za to, že překočil své pravomoce. Nebylo to tím, že by mu nevadila zima, ale měl za to, že zásah do pravomocí jiného úředníka je horší než chlad. Osvícení vládce si proto vydržuje podřízené tak, že vykazují výsledky, aniž by směli překračovat své pravomoce, a nesmí předkládat prohlášení, která by neodpovídala skutečnosti. Překročí-li pravomoce, zemřou, neodpovídají-li jejich slova, jsou potrestáni. Pokud si hledí svých povinností a to, co říkají, je pravdivé, nedostanou příležitost družit se v zájmových skupinách a navzájem se podporovat.

→ strategická výhoda, postavení (勢 shì)

- původ termínu u stratégů, spisů o válečném umění a souvisí s využitím terénu a strategickou výhodou, kterou využití terénu poskytuje
- u Han Feie se týká organizace moci; systém musí být nastaven tak, aby panovníkovo postavení bylo přirozeně silné a nezáviselo na kvalitách jeho osobnosti

Han Feizi:

Mistr Shen (tj. Shen Dao) pravil: „Létající drak jezdí na mracích, had teng pluje na mlze, ale když mraky zmizí a mlha se rozplyne, dostanou se na roveň s žížalou nebo mravencem, neboť ztratili to, oč se opírali. Ustoupí-li schopný člověk neschopnému, že má malou moc a nízké postavení. Je-li si neschopný podrobit schopného, je to tím, že má velkou moc a vysoké postavení. Když byl Yao prostým mužem, nebyl s to spravovat ani tři lidi. Ale když byl tyran Jie synem Nebes, dokázal uvést celé podnebesí do zmatku. Na základě toho vím, že se stačí spolehnout na politickou moc a postavení, zatímco schopnosti a rozum nestojí za obdiv. Vždyť když je kuše slabá, ale šíp vyletí vysoko, je to tím, že byl urychlen větrem, a když je člověk neschopný, a přece jsou jeho rozkazy prováděny, je to tím, že se mu dostane pomoci od mas. Yao vychovával, když patřil mezi nejnižší sluhy, a lid mu nenaslouchal, avšak poté, co usedl tváří k jihu a stal se králem podnebesí, jeho rozkazy byly prováděny a jeho zákazy dodržovány. Z tohoto pohledu nestačí schopnosti a chytrost na podmanění mas, kdežto politická moc a postavení stačí k podrobení schopných.“

→odmítání hodnoty tradice

- legisté kladou prosazují výhradně neosobní mechanismus moci; je to přístup zcela protikladný představě, že vládnout by měl „ušlechtilý muž“, ať už v tradičním (rodovém) nebo konfuciánském (vláda mocí mravního charizmatu) smyslu.

Han Feizi:

Kdysi král Wen sídlil v oblasti mezi hlavními městy Feng a Hao a ovládal území o sto mílech na šíř i nadél. Choval se podle zásad lidskosti a správnosti a získal si západní nájezdníky, načež se stal králem podnebesí. Král Yan ze Xu sídlil v Hedongu a spravoval území o pěti stech mílech na šíř a nadél. Choval se podle zásad lidskosti a správnosti, získával území a podřídil svému dvoru třicet šest zemí. Král Wen z Jing se lekl, že mu bude škodit, a tak svolal vojsko a zaútočil na Xu, načež je zahubil. To, že se král Wen choval podle zásad lidskosti a správnosti a stal se králem podnebesí, zatímco xuský král Yan činil stejně tak a přišel o svou zemi, je dáno tím, že lidskost a správnost byla užitečná v minulosti, ale není užitečná v současnosti. Proto říkám: Liší-li se doba, liší se úkoly. V nejzazším dávnověku se soutěžilo v mravnosti, ve střední době se lidé sháněli po chytrých radách a dneska se zápolí hrubou silou.